

Vergeeten woorden

'*Oh, my foodness!*' heet de site met recepten voor 'vergeeten groenten'. Ooit – lees ik daar – lagen de rammenas, aardpeer en meiraap op ieder aanrecht, maar wie kan er tegenwoordig nog iets mee? Culturen veranderen – en dat moet ook. Een levend(ig)e cultuur is een samenspel tussen vertrouwd en nieuw. Tussen de houvast van bestaande zekerheden en de noodzaak in te spelen op nieuwe uitdagingen.

Zo zijn er niet alleen vergeeten groenten, maar ook vergeeten opvattingen (pappa werkt, mamma is thuis), vergeeten ervaringen (ijsbloemen op de ruiten), vergeeten gewoonten en vergeeten woorden.

Het is goed dat we gewoonten en opvattingen achter ons kunnen laten. Zo ontwikkelen we ons. Toch zijn er oude – ooit populaire, maar inmiddels vergeeten – woorden die mij kunnen bezielen. Ik wil ze hier graag noemen. Dat doe ik met enige schroom, want zoals groenten soms zijn vergeeten, omdat het uren kostte om ze te bereiden, zijn vergeeten woorden – zeker in vrijzinnige kring – vaak bewust terzijde gelegd, omdat ze moeilijk te verteren waren.

Toch denk ik dat sommige van die vergeeten woorden – zij het hertaald – voor onze samenleving even heilzaam en bezielend zouden kunnen zijn als vergeeten groenten voor onze keukens. Ik zou er meer kunnen noemen, maar ik beperk me tot vier.

Geest

Toen de NRC een paar jaar geleden een wedstrijd uitschreef over de belangrijkste uitvinding in de vorige eeuw, kwam – na de ruimtevaart en de *laser* – de container als winnaar uit de bus. Dat was overigens mede dankzij het lichtvoetige essay erover. Maar de lezers van de NRC nomineerden vrijwel allemaal een *technische* ontwikkeling. Waar waren de geesteswetenschappen? Zijn er in de 20^e eeuw geen *gedachten* geweest die de mensheid op een nieuw spoor hebben gezet? Zijn de grote 'slagen' in onze tijd inderdaad voorbehouden aan de techniek?

Als waar is wat de filosoof Hans Schnitzler betoogt, namelijk dat we onze geest steeds meer uitbesteden aan de technologie en toestaan dat de techniek ons vermogen om te denken, te willen en te oordelen overneemt, zouden we dan niet – ook op onszelf – ruimte moeten bevechten voor bezinning, reflectie en verdieping? Het domein van de geest met alles wat in ons is verdedigen?

Genade

Onlangs zag ik de documentaire *Hier ben ik* over dominee Ad van Nieuwpoort en zijn gemeente in Bloemendaal. De film begint met een echtpaar dat joggend door de duinen zijn wekschema's naast elkaar legt: wie kan wie de kinderen wanneer naar school brengen en waar moet de oppas inspringen (en ook koken)? Het echtpaar jogg niet zomaar: het traint voor de marathon van New York. Die hebben ze al eerder gelopen, vertellen ze de predikant, maar toen kreeg de man vlak voor de finish hartproblemen en hadden ze moeten opgeven. "Wat er toen door me heen ging...", zei de vrouw. "Dat kan ik me voorstellen", zei de dominee begripvol. "Zag je jezelf als weduwe? Dacht je aan de kinderen die zonder vader zouden moeten opgroeien?" "Nee", zei de vrouw, "nee, dat was het niet. Ik geloof dat ik voor het eerst echt voelde dat je nóg zo hard voor iets kan werken, maar dat dan toch niet bereikt." Ze had vast veel meer te vertellen: documentairemakers maken keuzes. Maar zij verwoordt wel een populaire gedachte: "ik heb het goed, maar ik heb er dan ook hard voor gewerkt." Geen genade, maar verdienste. Maakbaarheid.

Genade is voor mij het besef dat de meest wezenlijke dingen mij toevallen, zonder dat ik er zelf voor heb gewerkt. Misschien zou onze maatschappij gediend zijn met de hertaling van Martin Bril, die toch echt niet kan worden verdacht van een religieuze inborst: "De kunst is zo te leven dat het je overkomt".

Zonde

Ik maak me er in vrijzinnige kring vast niet populair mee, maar ook 'zonde' is voor mij een onterecht vergeten woord. Niet in de zin van een aangeboren tekort tegenover een instantie buiten ons, maar als innerlijk besef dat er dingen zijn die je niet doet, omdat ze niet deugen. Dat er terreinen zijn die je niet betreedt, omdat je jezelf in de spiegel wil kunnen aankijken.

Zou het begrip 'zonde' heilzaam kunnen zijn in een maatschappij waarin vooral lijkt te tellen of je ergens mee wekomt? En je ergens mee wekomt, zolang je wordt gedekt? En je wordt gedekt, totdat "de integriteitscommissie er nog even naar gaat kijken."? En je je bij een negatief oordeel van de integriteitscommissie mokkend terugtrekt, omdat het toch niet zo erg was en iedereen dit soort dingen toch doet?

Ziel

Maar misschien heeft onze maatschappij nog wel het meest behoefte aan een *revival* van het woord 'ziel'. Een begrip dat eigenlijk niet meer past in een tijdperk, waarin toetsenbordriders de wereld bestormen met meningen, prestaties en boeiende ervaringen.

De ziel vraagt ruimte, openheid, stilte, introspectie, tijd. Het is in het tijdperk van *selfies*, *posts* en *likes* een zegen dat de ziel onzichtbaar is. Hierdoor kunnen we haar alleen met moeite delen – slechts bij hoge uitzondering in een heel aandachtig gesprek. Omdat de ziel onzichtbaar is, moeten we naar haar op zoek – ook in onszelf. Zij verschuilt zich diep in ons en laat zich alleen kennen – in de woorden van Wyszlawa Symborska – "als we nergens zeker van zijn, maar alles willen weten."

Onwillekeurig moest ik bij deze vier woorden een paar keer denken aan Maria – vol van genade en zonder zonde ontvangen – die in geestvervoering haar ziel liet spreken. Maar de tijd van Maria ligt ver achter ons. Wij leven in tijden waarin we ons welbevinden hebben uitbesteed aan imago en techniek en – als dat mis gaat – aan de geestelijke gezondheidszorg.

Is het toeval dat de vier vergeten woorden samen de letters GGZZ vormen? Alsof ze onze levens geestelijk zouden kunnen helen? U ziet wel: er is een 'Z' teveel. Misschien moeten we er één schrappen? Kiest u maar welke we kunnen missen: de zonde of de ziel. Een waarlijk Faustiaans dilemma.

Of zouden deze vergeten woorden – die natuurlijk ook vergeten *waarden* zijn – ons juist met z'n vieren méér kunnen bieden dan waar we recht op hebben in ons zorgpakket?